

Absztrakt

A kiemelkedően jelentős sárospataki tanár, népfőiskola-szervező és tehetségpártoló, később pszichológus és szakíró hatalmas szellemi hagyatékot, üzeneteket hagyott ránk. Ezek áttekintése az írás első része. A második részben a 2018-ban igencsak aktuális, újabb áttekintési, feldolgozási feladatokat foglalja össze a szerző.

Abstracts

„Gave tasks: Remembering to Dr. István Harsányi (1908–2002)”

The famous teacher, organiser of folk high-schools, researcher of talents, psychologist, publisher of many studies: he always gave tasks, sent to us messages. The first part of the study shows these. In the second part I analyse and list our nowadays tasks.

Igen, ez életművének lényege: mindig, mindenkinek feladatokat adott. Irtléte utolsó napján partit szervezett. Gyermekének, Zsuzsának és Ádámnak, a körülötte lévőeknek diktálta: „Legyen ott mindenki (...és sorolta a neveket, úgy, hogy Hegyaljai Kis Gézát már az örökkévalóságból idézte vissza...), három anekdotát tegyetek az ingem alá; legyen bor és pogácsa és beszélgetés; legyenek történetek!” Lesznek.

Azért vagyunk együtt – kezdtem 2002. június 1-jén, közvetlenül a temetése utáni megemlékezésén –, hogy örüljünk. Örüljünk annak, hogy dr. Harsányi Istvánt ismerhettük, hogy tanított minket, feladatokat adott, elegáns volt és derűt sugárzott. Ő mindig a biztonságos, valóságosan nyugodt erő volt. Fizikai alkata, megjelenése, eleganciája Márai Sándorhoz hasonlított. Munkabírása, elszánása Németh Lászlóéval rokon. Ismeretterjesztő lendülete Öveges Józseffel állítható párhuzamba. Ám az elméletileg megalapozott, derűs, gyakorlati szervező munkában, lendítésben, feladat-állításban aligha akadt kortárs versenytársa.¹

1 Az írás vázlatos élet- és jellemrajz, amely három korábbi előadásom összefoglalása. Közvetlenül a temetése után a Sárospataki Református Kollégium Imatermében emlékező konferenciát szerveztünk. Századik születésnapján, 2008. január 18-án, Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány Corvin-termében, nagyszabású rendezvény keretében, életrajzi vázlatot adtam. 2008. november 10-én a Magyar Comenius Társaság felolvasó ülésén, Sárospatakon az utódok feladatait fogalmaztam meg (Koncz 2009/a).

Tőle hallottam: „Az elegancia erőfölényt sejtet”. Amikor idézni akartam, felhívtam telefonon: nem találom Halassy-Nagy Józsefnél... Nehéz is lenne – válaszolta –, mert Pauler Ákos írta... A derű, a humor, az anekdota keretbe foglalta életét. Első, nyomtatásban megjelent írásának címe: *Diák adomák*.² Aztán még sok-sok írása, könyve látott napvilágot, melynek teljes bibliográfiai feltárása még nem készült el. De térjünk vissza Harsányi István portréjának megrajzolásához, nemcsak a tanítványok, hanem a kívülállók véleménye alapján.

Halála nagy űrt keltett bennünk. Kovács Sándor³ együttérző leveléből idézek: „... Kovalcsik Jóska⁴ temetésére indultam, amikor megkaptam az értesítést Harsányi István haláláról. A halálhír, az elmúlás, a talán soha viszont nem látás tudata mindig elszomorít, mégis, Pista bátyára gondolva csak derűs emlékek jutnak az eszembe. Életem végéig megmarad bennem gyermeki naiv, hamiskás, öröké incselkedést, játékosságot sugárzó tekintete, már-már naiv lelkesedése az általa jónak látott ügyek és emberek iránt. Talán ebből merítette az erőt a folyamatos megújulásra... A bánat ellenére most is van ok az örömré, mert Pista bátyánk szépen élte az életét. Ne nevezze magát senki boldognak, míg élte kikötőjét el nem érte, bánat nélkül, biztosan⁵ – szól a kétezer-öttszáz éves költői üzenet. Én nyugodt lélekkel nevezem Pista bátyánkat boldognak, hisz élte kikötőjét elérte. Bánat nélkül, biztosan!”

2 Harsányi István, 1929. Ebben a dolgozatban dült betűvel csak a tematikus korszakokat jelző, illetve kiemelten fontos műveit említem. A hivatkozásoknál csak ezek bibliográfiai adatai szerepelnek. Minden más művéről lásd még Varga Kovács Amarilla 1998. Az ebben nem szereplő, néhány fontosabb, 1987 utáni művét e dolgozat hivatkozásaiban feltüntettem. Írásos hagyatéka, kéziratai, levelezése megtalálható: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei. A feldolgozása folyamatban.

3 Kovács Sándor a Népművelési Intézet könyvtárának vezetője volt (1979–1985), amikor megismerte Harsányi Istvánt, a levél írásakor (2002. 06. 02.) a Szent László Akadémia igazgatója.

4 Kovalcsik József (1932–2002), történész, művelődéskutató, a Népművelési Intézet Kutatási Osztályának vezetője, majd a Művelődési Minisztérium Közművelődési Főosztályának főosztályvezetője. Támogatta Harsányi István műveinek megjelentetését.

5 Szophoklész: Oidipusz király.

A jelen írás kronologikus áttekintésének (Hosszmetszet) négy fő forrása van. 1) Harsányi István műveinek bibliográfiája,⁶ 2) Harsányi István 1994. augusztus 20-ára fia, dr. Harsányi Ádám közreműködésével írt önéletrajza,⁷ 3) Egressy Mária róla írt dolgozata,⁸ 4) Az önálló könyveken kívüli írásait, azok részleteit általa részben újragépelte, egybe fűzött kötetek.⁹

A tematikus áttekintés (Üzenetek) ugyancsak négy forrásra épül. 1) Az írásos életmű, 2) A személyes ismeret, 3) A róla szóló írások, levelek, amelyek különösen a 80. születésnapra, illetve a halála után készültek. Kiemelkedő leánya, Harsányi Zsuzsa fényképes dokumentum-összeállítása, amely fiánál, dr. Harsányi Ádámnál megtalálható, 4) A szóbeli emlékezések, történetek, anekdoták.

A tovább éltetés, áttekintés, feldolgozás programja (Feladatok) a Sárospataki Iskola kutatásához kapcsolódik.¹⁰

Hosszmetszet

„Életem legdöntőbbben befolyásoló tényezője az, hogy 1908. január 20-án oda születtem, ahová éppen születtem. Egy nagy történelmi múltú kisváros, mélygyökerű, református nagycsaládjába” – idézi említett írásában Egressy Mária. Anyai nagyapja, Radácsi György, édesapja, Harsányi István sokat publikáló, országos hírvő, sárospataki teológia-tanárok voltak. Édesanyja, férje korai (1928) halálát követően, szívós munkával, sokak emlékezete szerint elbűvölő jósággal nevelte a négy gyermeket. Nagy hatással volt rájuk a rokonságból többek között Finkey Ferenc híres jogtudós, akadémikus, korona-ügyész.

Elemi és gimnáziumi tanulmányait Sárospatakon végezte. Formálódásában jelentős szerepe volt

6 Varga Kovács Amarilla 1988.

7 Benke György – Pólos László – Szabó Csaba szerk. 2005:73-75.

8 Egressy 2001.

9 Harsányi István 1981. és 1988. Az 1981-es gyűjteményből kiemelkedik a hajdani sárospataki „Péntek esték”-ről készült írás; a Sárospataki Református Kollégium története 1920-tól 1952-ig, valamint „A századforduló magyar református embereszménye Radácsi György munkái alapján” című, nyomtatásban még meg nem jelent tanulmánya. Ezek ismételt közlése indokolt.

10 Koncz Gábor 2008; Bolvári-Takács Gábor 2009; Kovács Dániel 2009.

az Erdélyi János Önképzőkörnek; első írása *Elszakított részek irodalma* címmel díjat nyert. Hetedikés korában már az önképzőkör jegyzője, nyolcadikban ifjúsági elnöke volt. A mendikációk, legációk, a cserkészlet is jelentősen befolyásolták fejlődését; egyáltalán: a pataki szellem egész életének meghatározó élménye volt, és rajta keresztül is hatott.¹¹

A Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar-latin szakos tanári diplomát szerzett, tagja volt az Eötvös József Kollégiumnak. (Patakról később Rác István, Képes Géza, Hegyi József, Maller Sándor kortársak, majd Ruttkay Kálmán, Deme László stb. tanítványok is Eötvös Kollégisták voltak). Doktori disszertációját *A rokokó ízlés a magyar irodalomban* címmel védte meg 1930-ban.¹² Az 1930–31-es tanévben Karácsony Sándor segítségével Genfben tanult; itt találkozott Édouard Claparède és Jean Piaget személyében a pszichológiával. Tanulmányai után 15 hónapig katona volt.

1933-tól 1945-ig a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumában volt tanár. Bekapcsolódott a Kollégium szellemiségét megújító széleskörű mozgalomba: a dr. Szabó Zoltán és dr. Újszász Kálmán által kezdeményezett Sárospataki Népfőiskola, ifjúsági munkatáborok, csellengő gyermekeket felkaroló szociális munka stb. tevékeny résztvevője, szervezője volt. Elindította a *Péntek esték sorozatot*. Ennek keretében az akkori népi írók kiválóságai léptek fel. Ebben az időszakban irodalmi, pedagógiai témájú írásokat publikált; Rügyfakadás sorozattal antológiákat szerkesztett a gimnazisták irodalmi műveiből. Országos jelentőségű kezdeményezése volt a sárospataki tehetségmentő mozgalom elindítása. A szó szoros értelmében az eke szarvától hoztak fiatalokat Sárospatakra tanulni, akik közül sok neves személyiség került ki. Pszichológiai érdeklődését jelzi izgalmas könyve *A hazugság, mint nevelési probléma*, amely 1935-ben jelent meg.

Ebben az időszakban indította el a tehetségmentési mozgalmat, amelyről akkor és később számos tanulmánya jelent meg. *„Itteni munkámat csupán egy kilenc hónapig tartó 'doni küldetés', majd ugyanennyi ideig tartó 'börtönösi' szakította meg. Szerencsére egyik sem hagyott bennem testi-lelki töviseket. Talán azért, mert a megváltoztathatatlan*

11 Itt a pataki szellem mibenlétének tárgyalására nem térek ki; a legutóbbi publikációk közül lásd a számos hivatkozást is tartalmazó írásokat: Koncz Gábor 2007; Bolvári-Takács Gábor 2009.

12 Harsányi István 1930.

körülmények ellen sohasem lázadoztam...¹³ A lovas tüzéregység 1200 emberéből csak 120-an tértek vissza. Harsányi 1942–43-ban is publikált a Don-tól is küldött írásokat a Határőrbe. Ezért kapta a börtönbüntetését.

Pataki tanársága alatt kötött házasságot Rick Lenkével. *Az örök társ* erős akaratú, határozott, mindenre és mindenkire kiterjedő figyelmű nagyszony volt. „*Lenke néni egy fazon*” – jellemezte egyik ifjú kollégánóm 1990 körül. Sárospatakon, közvetlenül a szovjetek átvonulása után, 1945-ben, apai nagynénémmel, Koncz Sárával újra megnyitották a Száz farkas vendéglőt Sárospatakon. A hazatérő, elgyötört családtagok, katonák, hadifoglyok, sebesültek ámulatára zeneszó és sütemény várta őket. Egyáltalán nem anyagias, de igenis napi realitású, éles eszű, humoros megjegyzései közül csak kettőt idézek.

Az 1970-es években Pista bácsi nagyot nyújtóza mondta egyszer: „*Befejeztem a könyvet*” – *Kettő-ötven a káposzta*” – „*No de Lenke, befejeztem egy könyv írását*” – „*No de Pista, közben kettő-ötven lett a káposzta*”. Amikor – ugyancsak a 70-es évek elején – első menyasszonyom szépen búcsút intett, őt hívtam fel telefonon. „*Mit érzel?*” – „*Megkönnyebbülést*”. – „*Remek, de azért gyere ide és néhány napig lakjál a duzzogóban...*” (Ez budapesti lakásukban, egy emeletes ágyas, kis szoba volt, a mindenkori felügyeletre szorulóknak). Nem véletlenül használtam az örök társak jelzőt. Szentmihályiné Szabó Mária azonos című híres, lebilincselően szép regényét ugyanis Harsányi István inspirálása alapján írta Lorántffy Zsuzsannáról és I. Rákóczi Györgyről.

Harsányi 1943–44-ben sokat írt, főleg nevelésügyi és irodalom-ismertetési témákban. 1945–46-ban semmi sem jelent meg tőle; 1947-ben *Útravaló* címmel, gyermekek számára publikált versgyűjteményt. 1948–1951 között szilenciumra intették; majd 1952-től lassan ismét szaporodnak az olvasatkutatói, később a gyermeklélektani írásai.

1945 és 1948 között a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium munkatársa; az egész országra kiterjedően foglalkozik a tehetségmentéssel és -gondozással. Keresztury Dezső minisztersége alatt 1946-ban Illyés Gyula és Németh László közreműködésével, Veress Péter támogatásával létrehozta a *Magyar Népi Művelődési Intézetet*, amely 1948-ban megszűnt, ám rövid működése idején hatalmas munkát végzett. Az ott dolgozók járták az országot; szervezték a szabadművelődést, tehetségmentést, a népfőiskolákat, az olvasómozgalmat. Kiadványsorozata révén szerkesztői munkája is újraéledt, elsősorban

13 Pólos etc. szerk. 2005:75.

a patakiakat és népi írókat vonta be. Ma is izgalmas olvasmányok a *Magyar Népi Művelődési Intézet Kis tanulmányai*, valamint a *Magyar Népi Művelődési Intézet Műsorfüzetei* apró kötetei.¹⁴

1948-tól 1969-es nyugdíjazásáig a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Intézetének elődintézményeiben dolgozott; amelyet az induláskor Gyermeklélektani Intézetnek neveztek. Ez az időszak volt pszichológusi munkásságának kiteljesedése. Meghatározóan fontos, és úttörő jellegű tevékenységet végzett az alábbi területeken: gyermeklélektan, serdülőkorúak problémái, házasságpszichológia, szexuális felvilágosítás. E korszakának kiemelkedő és máig hatásos műve a *Fiúk könyve*¹⁵ mely számomra és kortársaim számára életre szólóan fontos felvilágosításokat, eligazításokat tartalmazott. (Sajnos, a csak a címet ismerők összekeverik a korszakban divatos fiúk/lányok évkönyve eklektikus szöveggyűjteményekkel).

A mai értelmiségiek, kortársaim a nyugdíjas Harsányi Istvánt ismerték. Bámulatosak e korszak tevékenységei, alkotásai is. Meghatározó szerepe volt abban, hogy Sárospatak 1968-tól újra város lett. Az 1960-as években létrehozta a *Sárospataki Diákok Budapesti Baráti Körét*, amelyet számos más hasonló kör követett. Ez a kezdeményezése a nonprofit civil szerveződések őse és mérvadó mintája lett. Döntő szerepe volt a tehetség-felismerési, tehetségmentési és a népfőiskolai mozgalom újraindításában. Gazdag publikációs anyagából számunkra különös jelentőségű, hogy összefoglalta a tehetségmentési és népfőiskolai tapasztalatait.¹⁶

14 Jómagam örökre megjegyeztem pl. azt a címet: Volly Isván: *Ütik a rézdobot*.

15 Harsányi István 1958 és 1963.

16 Harsányi István 1991 és 1994. Egy kis statisztika. A már hivatkozott *Varga Kovács Amarilla* (1988) bibliográfiában 637 tétel szerepel. Egy nagyon fontos kimaradt; a 296. több elemből álló sorozatot tartalmaz; a 609. tétel gépirat, amely 1994-ben jelent meg stb. Az 1967 után közöltek még összeállítandó bibliográfiájával együtt kb. 680 tételről lehet szó. Ha ehhez hozzávesszük a nem közölt, ám nagyon fontos gépiratokat, interjúkat, szerkesztéseket, sorozatszerkesztéseket 1000 körüli tételhez jutunk. Ezt bővítik még a levelezések, a hivatalos jelentések valamint az interjúk, hangfelvételek és a Harsányi Istvánról szóló írások. A hivatkozott bibliográfia szerint, az önállóan megjelent műveken kívül, 80 különböző periodikában publikált; a pedagógiai, társadalomtudományi szakfolyóiratok mellett elsősorban a Sárospatakon megjelent lapok, majd az *Élet és Tudomány*, a *Nők Lapja* és a *Magyar Nemzet* voltak a közlési fórumai.

Közben emlékezetesen jelentős a *dália-korszaka*, amikor Budapesten, Mátyás-földön, a kertjében, csodálatra méltó hozzáértéssel, dáliákat gondozott; illetve a *Cirókai-korszaka*, amikor Sárospatakon, a Megyer-hegyen lévő tanyáján sokat írt, értelmiségi társaságot és gyermek-táborokat szervezett. Eközben a Magyar Nemzetnek rendszeresen küldte a *Cirókai leveleket*...

1988. január 29-én ünnepeltük 80. születésnapját. A Hazafias Népfront I. kerületi bizottsága és a Sárospataki Öregdiákok Budapesti Köre által közösen rendezett 136. klubest keretében. Képes Géza, Maller Sándor, Barsi Ernő, Varga András és mások köszöntötték; több elismerő cikk jelent meg; „Kiváló pedagógus” kitüntetés, Apáczai Csere János-díjat kapott; megkapta a művelődési és közoktatási miniszter kitüntetését majd később a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét.

Üzenetek

Harsányi István egyik meghatározó személyiségjegye a *sárospatakiság* volt, amelynek taglalásával itt most nem foglalkozom. Ehhez szorosan kapcsolódott a *családszeret* és családszervezés Sárospataktól Budapestig. A rendszeres családi összejövetelek és a nyári gyermektáborozások a résztvevőknek életre szóló, meghatározó élményévé vált. Ezek az alkalmakon a tanár, a pszichológus, a népművelő és összefoglalóan a *mértékadó tekintély* sugározta egy követendő magatartási üzeneteit. A fegyelmezett, „*az élet megy tovább*” tartásra visszatérő története volt: fiatal korában gyönyörű táncpartnerétől tánc közben tudta meg, hogy a hölgynek aznap halt meg az édesapja.

Tanár volt. Oktatott és nevelt. Nem csepegtetett információkat, nem oktatta ki partnerét. Értelmezett tudást adott át. Nem szentenciákat és elvárásokat fogalmazott meg, hanem tanácsokat adott. Pszichopedagógus volt: megnyitotta a bennünk lévő lehetőségeket. „*Mivel foglalkozzak?*” – kérdezte a mérnökhallgató. – „*Hát a herke billentyűvel!*” – „*Az mi?*” – „*Találd fel!*”

Az 1970-es években Sárospatakon, a Megyer-hegyen, a Cirókai Rick-tanyán, az unokái korosztályának szervezett egyik gyermektáborban versenyt hirdetett. „*Mostantól, 24 órán át, mindenki valamiben versenyez.*” A ki-miben versenyzett beszélőkben nem volt egyforma versenyszám. Nem volt személyek közötti harc, mindenki nyert, sőt mindenki első helyezést ért el. Előfordultak előre

sejthető produkciók: verset mondott, énekelt, matek példát oldott meg fejben, megírta és felolvasta a szülőknek szánt – halogatott – levelet (mobiltelefon akkor még nem volt!). Ám előkerültek meglepően innovatív, kreatív versenyszámok is. Íme, néhány:

- Én sohase mertem éjszaka kimenni. Most egyedül pisilem a bokornál.
- Én még sohasem mosogattam, tegnap vacsora után mégis megpróbáltam...
- Benéztem a kútba.
- A kerek kútból én húztam fel a vizet.
- Megettem a főzeléket.
- Megbarátkoztam a fő-kutyával is.

Amerikában élő Béky Zoltán hivatalos keresztapám mellé önként kértem fel Pista bácsit és Lenke nénit keresztzüleimnek, úgy nyolcéves koromban, 1958 táján. A karácsonyi könyvcsomagok (Cooper, Verne, Dékány András), majd a *Fiúk könyve* szóbeli, gyakorlati értelmezése, a kirándulások, a barátomnak szólítás, a jegyzetelésre és írásra való biztatás, az önmagammal való szembenézés erősítése máig meghatározzák lelki világomat. Íme, egy példa: „*Hogy érzed magad? – kérdezte tizenéves személyemet. – „Rosszul.” – „Nocsak?” – „Mindig szük ruhákban járok.” – „És miben szeretnél járni?” – „Szarvasbőr ruhában.” – „Elképesztő, hogy tizenkét évesen nem tudod elérni, hogy abban járj.”* Dicsért és feladatokat adott. A *Fiúk könyve* 1958-as dedikációja: „*Koncz Gábornak igen szeretett öcsémnek és barátomnak, sok jó kívánsággal. Pista bácsi.*” Az 1963-as: „*Gábor keresztfiamnak sok szeretettel és azzal a meggyőződéssel, hogy igen kiváló felnőtt lesz belőle. Keresztapa, a könyv írója.*”

Tesztelt. A Rick-gát felé gyalogolva akarta megtudni, hány hallásra mondom vissza Weöres Sándor versét: „*Tó vize, tó vize csupa nádszál, / Egy kacsa, két kacsa oda császkál. / Sárban ezer kacsa bogarászik, / Reszket a tó vize, / Ki se látszik.*” Egyből visszamondtam. „*Nocsak, te elolvasod a karácsonyra küldött könyveket!*” – s közben vállon veregetett.

A tanítás-, tanulás-, olvasás-, nevelés-módszer tan egész életében közírói munkásságának fontos része volt. Őt tekintem a hazai felnőttképzés elméleti, módszertani megalapozójának.

Mindezt át- meg átszötte az anekdotikus humor, a derűs magatartás. Gyűjtötte és gyűjtette az anekdotákat, a sárospataki diákvilág közkeletű humorát igyekezett újabb és újabb kötetekben megőrizni.

Irodalomtörténész, olvasáskutató, irodalomértelmező és irodalomszervező is volt. Különösen fi-

gyelt az íróképes fiatalokra. Kedvenc költője Arany János, majd később Weöres Sándor volt; a sárospataki korszakban kitüntetetten foglalkozott Adyval, és egész életében figyelmet fordított a méltatlanul elfelejtett jelentős írókra, mint pl. Komáromi Jánosra és Pósa Lajosra. Irodalmi alkotásnak tekinthető a kortársával, Rácz Istvánnal, a hajdan Finnországban élt világhírű fotóművésszel és jeles íróval való hang-kazettás levelezése.

A különleges képességeket felismerő, támogató, megmentő szervező volt, az 1930-as években éppúgy, mint az 1970-es, 80-as évtizedekben. Népfőiskola, tehetségvédelem, Magyar Népi Művelődési Intézet, MTA Gyermeklélektani Intézet, Sárospatak várossá fejlesztése, a Sárospataki Diákok Budapesti Baráti Körének megszervezésével az országos civil szerveződések elindítása, és még sorolhatnám... Majd ismét népfőiskolák és tehetségpártolás, családi rendezvények és vitafórumok. Találó Egressy Mária már idézett dolgozatának megállapítása, aki Harsányit „rendszerelváltó pedagógusnak” nevezi. „Dolgozatomban két rendszerelváltásról beszélek. Az egyik a Trianon utáni időben volt, amikor az országnak egy új helyzetben kellett magára találni... A második pedig az 1990-es évek. Az ország megváltozott helyzetéből adódóan a hangsúly a minőségre tevődött. Kis ország, kis létszám, kis gazdaság. Versenyképesek csak akkor maradhatunk, ha minőségi munkát végzünk, ahhoz pedig minőségi emberekre van szükség. Ezt ismerte fel igen korán Harsányi István, s tudatosan készült erre a feladatra.”¹⁷ Az életmű monografikus elemzésénél továbbra is különösen fontos lesz erre a politika- és társadalomtörténeti összefüggésre fókuszálni. Mindenkor mozgósított, lendületet adott; szóban, írásban, szervezésben.

Nulla dies sine linea: folyamatosan elemzett, írt, ismeretterjesztő munkát végzett. A Don megrázkód-tatásait éppúgy pozitív üzenetként közvetítette, mint a szaktudományos eredményeket vagy a természeti környezet átélését.

Feladatokat adott és ennek kötelességét örömmel visszük tovább, de ezekről már másutt részletesen szóltam.

A 100. születésnapján közösen skandáltuk, én gyakorta magamban mondom emlékére a *Tő vize, tő vize...* rigmust.

17 Egressy 2001:4-5.

„Mentés másként”... avagy újabb feladatok 2018-tól

A fenti összefoglalás Dr. Harsányi István születése 100-ik évfordulója kapcsán fogalmazódott meg, s miközben eltelt egy évtized, ismét érdemes számba venni dolgainkat. Tesszük ezt azért is, mert a Magyar Comenius Társaság 2018. évi, november 7-én, Sárospatakon tartandó felolvasó ülésének témája: „Comenius és a tehetség mentés”. Kováts Dániel szerkesztésében a tervezett előadások megjelennek a Bibliotheca Comeniana sorozat következő kötetében. E kiadványokat lásd a www.tit.hu honlapon, nyitó oldal, ajánljuk. (E fejezet címevel poénkodni akartam, utalva a napi szövegszerkesztésekre... Idézőjelbe tettem, mert Kertész Imre műveit sorban olvasva, most fedeztem fel, hogy ilyen címen is jelent meg kötete... Nos, olvasmányaimról majd egy külön mentésben...)

Harsányi István hatalmas életművéből itt csak a „Tehetségvédelem” című, jelentős, összefoglaló írására utalok (Harsányi 1994). Jelzem, hogy több tanulmánya jelent meg Comeniusról, éppen az említett Bibliotheca Comeniana sorozatban is. A „Feladatokat adott” című vázlatos áttekintésemben (Koncz 2009/a) a Vele kapcsolatos feladatainkat is felsoroltam. Szükséges a megvalósult tehetségek üzeneteinek mentése, áttekintése, örökítése, és kiegészítése:

- Továbbra is alapvető feladat a (Varga) bibliográfia kiegészítése, majd mértékadó intézményi honlapon való közzététele.
- Fontos és közérdekű közlemény, hogy a Sárospataki Református Kollégium (SRK) Tudományos Gyűjteményeiben Dr. Harsányi István letétbe helyezett gépirati, levelezési hagyatékának bibliográfiai feldolgozása megtörtént. Unokája, *Harsányi Gábor* jóvoltából és szervezésében elkezdődött a kéziratok digitalizálása, *Galambok a tüzelőállásban* címmel megjelent a *Doni napló* írása és a kommentárok.¹⁸
- Ugyancsak érdekes és izgalmas feladat az interjúk, hang-, fotó- és videó anyagok áttekintése. (Ld. az említett Rácz hangkazettás levelezést stb.)
- Harsányi István szellemi hagyatéka többször előfordul a Bolvári¹⁹ által írott jelentős mo-

18 Sorrendben az SRK 1920–1952 közötti történetéről és a Radácsi Györgyről írtak következzenek. (Radácsiról és más jeles ősokról, mint rokonaimról lásd (Koncz 2009/á, 2017/a, 2017/á).

19 www.zemplenimuzsa.hu/pataki-oregdiak-krono.pdf

nográfában. Ennek folyamatos kiegészítésén többen dolgoznak, főleg anekdotákat gyűjtenek. Ide értendő tematikailag a Harsányi István által létrehozott, Sárospataki Diákok Budapesti Baráti Társasága (ma Egyesülete) történetének dokumentumai. Ez azért is fontos, mert e társaságnak jelentős szerepe volt az SRK egyházi visszavételének előkészítésében (Koncz 2015).

- A teljes életmű feltárása, monográfia összeállítása, mely egyben a sárospataki sorozat folytatása lehetne, hiszen már megjelentek Szabó Zoltán, Újszászy Kálmán, Koncz Sándor munkásságát bemutató írások pl. (Koncz 2016) és kötetek (Balassa etc.) (Dr. Kováts), (Szatmári), (Farkas).
- Másokkal együtt szorgalmazom, hogy Harsányi István kapjon díszpolgári címet Sárospatakon, hiszen 1968-ban, tehát ötven éve ő maga sokat tett azért, hogy ismét várossá nyilvánítsák. Ennek előkészítésében hajdan Béres Ferenc, Pécsi Sándor is aktívan részt vett.
- A sok feladat közül számomra a *magatartás* jellemzőinek összegyűjtése, bemutatása, sőt felmutatása a fontos (Koncz 2016, 2017/a, 2017/á). Olyan különlegességekre utalok Harsányi István megidézése kapcsán, hogy közzé kellene tenni *édesapjának*, a hajdani sárospataki teológiai tanár *Harsányi Istvánnak* (1874–1928) azt a több mint harmincezer népdal-kezdet katalógusát, amely feldolgozatlan. Halálát követően még további több tízezer katalógus-cédula van az SRK-ban. Nos, számítógépes korunkban itt a lehetőség a digitalizálásra, szisztematizálásra!

A mentés másként folytatható, folytatandó... (lásd pl. a TIT Stúdió Egyesület 2017. évi beszámolóját www.tit.hu).

Gyermekkoromban, Alsóvadászon, ha valaki jót tett, a falusiak azt mondták: „Van rá tehetségem”. Ha viszont nem volt pénzük: „Nincs rá tehetségem”. Nos, nekünk legyen mindkettő!

Felhasznált irodalom

- Benke György – Pólos László – Szabó Csaba szerk. 2005 *Pataki tanáraink (1931–1952)*. Sárospatak, For You Bt., 73-75.
- Balassa Iván – Kováts Dániel – Szentimrei Mihály szerk. 1996 *Újszászy Kálmán emlékkönyv*. Budapest–Sárospatak, Szabad Tér, 639 o.
- Bolvári-Takács Gábor 2009 A „sárospataki iskola” történeti kutatásának dimenziói. *Sárospataki Füzetek*, 2. sz. 83-90.
- Bolvári-Takács Gábor 2016 *A sárospataki öregdiák mozgalom 19–21. századi kronológiája. Intézménytörténeti és közművelődési dimenziók*. Gépirat, 185 o. www.zemplenimuzsa.hu/pataki-oregdiak-krono-pd
- Egressy Mária 2001 *Egy rendszerváltó pedagógus portréja: Dr. Harsányi István*. Bp., ELTE BTK, Neveléstörténeti szigorlati dolgozat.
- Farkas Szilárd 2015/a *Soren Aabye Kierkegaard magyar nyelvű recepciója az 1930-as években*. Zalaegerszeg, Pannon Írók Társasága, 182 o.
- Farkas Szilárd 2015/á *Válságfilozófiai koncepciók a XX. századi magyar filozófiában*. Falusi Márton szerk. *Túl posztokon és izmusokon. Művészetelméleti tanulmányok*. Budapest, Magyar Művészeti Akadémia – L'Harmattan, 53-78.
- Farkas Szilárd 2016 *Nihilizmustól a krizeológiáig. Válságértelmezések a XX. századi magyar filozófiában*. Budapest, Magyar Művészeti Akadémia – L'Harmattan, 69 o.
- Harsányi István 1929 *Sárospataki Ifjúsági Közlöny* 45. November, 54.
- Harsányi István 1981 *Pataki Kollégium, gépirat*, cca. 200 oldal. (Megtalálható: dr. Harsányi Ádámnál)
- Harsányi István 1988 *Hosszmetesz I–IV*. 1114 oldal. (Megtalálható az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeiben és dr. Harsányi Ádámnál)
- Harsányi István 1930 *Rokokó ízlés a magyar irodalomban*. Bölcsészdoktori értekezés. Sárospatak, Fischer Lajos Könyvnyomdája, 45 o.
- Harsányi István 1935 *A hazugság mint nevelési probléma*. Sárospatak. 140 o.
- Harsányi István 1958 *Fiúk könyve*. Budapest, Gondolat, 286 o.
- Harsányi István 1963 *Fiúk könyve. II.*, bőv, átdolg. kiad. Budapest, Gondolat, 454 o.

- Harsányi István 1988 *A Magyar Népi Művelődési Intézet 1946–1948. Történet és dokumentumok*. Budapest, Országos Közművelődési Központ, 301 o.
- Harsányi István szerk. 1991 *Népfőiskola tegnap, ma, holnap*. Budapest, Magyar Népfőiskolai Társaság, 272 o.
- Harsányi István 1994 *Tehetségvédelem*. Budapest, Magyar Tehetséggondozó Társaság, 232. o.
- Harsányi István 2012 *Galambok a tüzelőállásban*. Gödöllő, Új Levédia Kft. 156 o.
- Koncz Gábor 2007 Patak kulturális hozománya. Kováts Dániel szerk. *150 éves az önálló sárospataki tanítóképzés*. Sárospatak, Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar, 79-85.
- Koncz Gábor 2008 Sárospatak: a köszönő város. In Földi Ferenc – Kiss Ferenc – Kováts Dániel szerk. *Comenius előtt és után*. Bibliotheca Comeniana XIII., Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, 89-102.
- Koncz Gábor 2009/a Feladatokat adott: Dr. Harsányi István (1908–2002) emlékezete. Földy Ferenc – Kiss Ferenc – Kováts Dániel szerk. *Comenius és Kazinczy szellemében*. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, Bibliotheca Comeniana XIV. 141-152.
- Koncz Gábor 2009/á szerk. *Kálvin 500. Napút*, XI. évf. 9. sz. November. 6-15.
- Koncz Gábor 2015 A pataki kollégium visszavételének (1989–1990) történelmi körülményei. *Zempléni Múzsza. Társadalomtudományi és Kulturális folyóirat*, XV. évf., 3. (59.) szám, 35-42.
- Koncz Gábor 2016 A magatartás: Koncz Sándor az abszolút pedagógus. In Hudra Árpád – Kiss Endre – Trencsényi László szerk. 2016 *Abszolút pedagógusok*. Budapest, Magyar Pedagógiai Társaság Kiss Árpád Műhely Budapest, Magyar Pedagógiai Társaság, 187 o.
- Koncz Gábor 2017/a Családi reformáció. *Napút*. IX. évf. 9. sz. 65-79.
- Koncz Gábor 2017/b Értelmiségi lét és társadalmi felelősség. Vallomások, vélemények, vállalások – a kultúráról. *Zempléni Múzsza*, XVII. évf. 2. sz. 71-74.
- Koncz Gábor 2017/c „Eléggé haragudni...” Értelmiségi felelősség és feladatok. *Kultúra és Közösség*, IV. folyam, VIII. évf. III. sz. 19-34.

- Kováts Dániel 2009 Gondolatok a „Sárospataki iskola” történeti kutatásának kezdeményezéséről. In Földi Ferenc – Kiss Ferenc – Kováts Dániel szerk. *Comenius és Kazinczy szellemében*. Bibliotheca Comeniana XIV. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, 199-202.
- Varga Kovács Amarilla szerk. 1988 *Harsányi István pedagógiai publikációinak bibliográfiája*. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 39 o.

